

KENT PLANLAMA VE ADALET İLİŞKİSİNİN DEĞİŞEN İÇERİĞİ*

THE CHANGING CONTENT OF ÜRBAN PLANNING AND JUSTICE RELATION

İpek ÖZBEK SÖNMEZ**

Özet : Sosyal, politik, ekonomik ve coğrafik alanlarında adalet tartışmaları ve arayışları tarihsel süreç içerisinde antik döneme kadar uzanmaktadır. Ancak kent planlama ve adalet tartışmalarının yoğunlaşması sanayi devrimi ve hızlı kentleşme süreçleri ile ilişkilendirilebilir. Kentsel planlama, 19. yy.dan bu yana çeşitli dönemler itibarıyla, farklı kapsamlar ve yöntemler ile gerçekleştirilmiştir. Farklı kent planlama yaklaşımlarının farklı adalet endişeleri taşıdıkları görülmüştür. Örneğin; 19.yy kentinde sağlıklı kentsel yaşam koşullarını sağlamak; kentsel adaleti sağlamanın temel araçlarından biri olarak değerlendirilirken, ileri ki dönemlerde savunucu planlama yaklaşımları çerçevesinde azınlıkların ve dezavantajlı grupların kentsel sistem içerisindeki konumlarına ilişkin adalet tartışmaları yoğun biçimde gerçekleştirilmiştir. Adalet tartışmaları, hem kent planlama süreçleri, hem de kentsel analiz yaklaşımlarında yer almıştır. 20. yy.ın son çeyreğinde küreselleşme süreçleri ile birlikte adalet çok daha yoğun bir biçimde tartışılan bir konu haline gelmiştir. Neo-Liberal ekonomik politikaların etkisi ile kent planlama, kentsel pazarı yönlendiren en temel aktörlerden birisi haline gelmiştir. Böyle bir süreç içerisinde adalet kavramının yoğun bir biçimde tartışılmasının sebebi, sürecin her alanda adaletsizliği oluşturuyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu noktada devlet yönetimi yaklaşımlarından, yerel yönetim yaklaşımlarına ve kent planlama pratiğine uzanan alanlar da adaletin sağlanması için yeni yaklaşımlar ve yöntemler geliştirilmeye başlanmıştır. Yeni yaklaşımlar, demokrasi ve adaletin sağlanabilmesi gibi konular da toplumsal katılım süreçlerinin önemine vurgu yapmıştır; çünkü piyasa ve yarışma merkezli kent planlama sürecinde, demokrasi ve adaletin; bireysel ve toplumsal katılım ve direniş gibi süreçlerin aktif hale gelmesi ile gerçekleşebileceği sonucuna varılmıştır. Bugün, adalet kavramı ve kent planlama ilişkisi toplumsal haklardan; ekolojik endişelere uzanan çok geniş bir spektruma yayılmıştır. Bu bildiri de, tarihsel süreç içerisinde, farklı kentsel analiz yaklaşımlarında ve kent planlama süreçlerinde; adalet kavramının değerlendirilme biçimine ve adalet kavramının değişen içeriğine ilişkin, sistematik ve teorik bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

* Bu çalışma 14-16 Kasım 2011 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiş olan "Herkes için Kent Herkes için Planlama" konulu Dünya Şehircilik Günü 7. Türkiye Şehircilik Kongresi'nde sunulan bildirinin yeniden düzenlenmiş halidir.

** Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir e-posta:ipek.sonmez@deu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentsel Adalet, Kent Hakkı, Planlama Yaklaşımları

Abstract : Social, political, economic, and geographic areas of discussions and the search for justice go back to the ancient period in the historical process. However, discussions on urban planning, and justice can be associated with intensification of the industrial revolution and the rapid urbanization process. Urban planning at various periods since the 19th century was held with different scopes and methodologies. Different approaches to urban planning were carried by different justice concerns. For example, in the 19th century to ensure healthy urban living conditions was evaluated as the basic means of providing urban justice, in the further periods within the framework of advocative planning approach the position of minorities and disadvantaged groups within the system of justice was evaluated extensively in the discussions. Discussions of justice have taken place in urban planning processes, as well as approaches to urban analysis. With the last quarter of 20th century globalization, processes of justice have become much more intensely discussed topic. With the Influence of neo-liberal economic policies, urban planning has become one of the main actors that direct the urban market. Such an intense discussion of the concept of justice is due to the fact that the process causes injustice in every field. At this point, new approaches and methods in order to sustain justice began to develop within the scope of the state management approaches, local governance and urban planning approaches. New approaches to issues such as democracy and justice highlighted the importance of social participation processes. Because it was concluded that within the market and competition-based urban planning process, democracy and justice could be provided only with public participation and resistance of individuals and the society. Today, the concept of justice and social rights in relation with urban planning and ecological concerns span a wide ranging spectrum. In this paper, it is intended to do a systematic and theoretical evaluation of the concept of justice, and its changing content within the historical process of different approaches to urban analysis and urban planning.

Key Words : City, Urban Justice, Right to the City, Planning Approaches

1.Giriş

Yapılı çevrenin inşa edilmeye başladığı antik dönemlerden günümüze değin, kentleşme süreci içerisinde ve kentlerin yönetiminde sistem arayışı var olmuştur. Çünkü işbölümü ve uzmanlaşmanın geliştiği topluluklarda, sınıfsal sistemin oluşması, ekonomik, toplumsal ve askeri bütünlüğün sağlanması için belirli bir düzenin kurulması

gerekli olmuştur. Dolayısıyla, antik dönemden itibaren kentler, düzen içerisinde gelişme göstermiş ve bu düzen esasen çeşitli hukuk kuralları ve adalet ilkeleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Lakin adaletin belirleyicileri, sürekli değişim içinde ki ekonomik ve siyasal düşünceler ile ilişkili olan felsefi ve siyasal yaklaşımlardır. Örneğin, “..... kapitalizm yandaşları, mülkiyeti; özgürlük ve demokrasinin kaynağı olarak ele alırlarken, toplumcu akımlar, hakçasına paylaşılmayan varsıllığın, özgürlüğün en büyük düşmanı olduğunu ileri sürmüşlerdir”¹. Ayrıca radikal olarak birbirinden farklı sosyo-ekolojik durumlar, neyin adil olduğu ya da olmadığı konusunda farklı yaklaşımlar içerirler. Bu nedenle, adalet duygusunun coğrafi ve tarihsel olarak oluşturulduğunu bilmek gereklidir².

Sosyal ve ekonomik tercihler ile siyasi düşünceler çerçevesinde, mekânı şekillendiren, kent planlama disiplini çerçevesinde ise tarihin farklı dönemlerinde, farklı yaklaşımlarla adil kentsel gelişme koşullarının sağlanması amacıyla, politikalar, stratejiler ve planlama kararları geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, adil kent planlama sistemi ve buna bağlı olarak yasalar ve uygulamalar, değişen sosyo-ekonomik ve siyasi düşünceler çerçevesinde belirlenmiştir. Bu nedenle, bu çalışma da; farklı kent planlama yaklaşımları çerçevesinde kentte sağlanmaya çalışılan adaletin içeriği tartışılacaktır. Çünkü farklı dönemlerde, farklı planlama yaklaşımları çerçevesinde, kentsel adalete ilişkin olarak farklı anlayışlar benimsenmiştir. Bu tartışmalar çerçevesinde bu çalışmada, özellikle 20. yy’ın son çeyreğinde planlama pratiğindeki değişimlere neden sosyal, ekonomik ve politik koşullar kısaca tartışılarak, planlama yaklaşımlarındaki değişimleri yaratan koşullar ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca, söz konusu değişimler sonucunda yerel, ulusal ve evrensel ölçeklerde ortaya çıkan tepki mekanizmaları-toplumsal hareketler ve güçler değerlendirilecek ve son bölümde kentsel adalet sorununa, insan hakları çerçevesinden bakılması gerektiği vurgulanarak, “kent hakkı” arayışlarının kent planlama açısından önemi vurgulanacaktır.

¹ Dinç, Güney, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Malvarlığı Hakları, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara,2007, .2,s.2

² Harvey, David, Justice Nature and the Geography of Difference, Blackwell, Oxford, 1996, s.6

2. Farklı Kent Planlama Yaklaşımları ve Adalet Arayışları

Erken modernite döneminde gerçekleştirilen kent planları, daha çok sanayi kentinin sorunlarını çözmeyi amaçlayan ve sanayi kentinin olumsuz yaşam koşullarına karşı tepkisel olarak oluşturulmuş planlardır. Bu dönemin ürünü olan planlar, kentsel adaletin sağlanmasından çok, toplumsal sorunların fiziki mekânın iyileştirilmesi yoluyla çözüleceği varsayımına dayalı olarak geliştirilmiştir. Dönemin ütopyik planlarında bu yaklaşım hissedilmiştir.

20. yy başlarında uygulamaya geçen klasik kent planlama yaklaşımı çerçevesinde ise kentlerin fiziki gelişimlerini düzenlemeyi amaç edinen ve hangi işlevin nerede yer seçeceğini belirleyen planlar hazırlanmıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde geliştirilen planlar daha çok kentlerin gelecekteki büyüme biçimlerini tahmin eden, büyük ölçüde teknik planlardır. Bu çerçevede; arazinin kullanımında, sınırlandırılmasında ve bölümlendirilmesinde, alt yapının geliştirilmesine ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmaların arazinin yapısını, mülkiyet haklarını ve arazilerin kullanım değerini etkilemesi nedeniyle yasalar ve yönetmelikler doğrultusunda adil dağıtım mekanizmalarının geliştirilmeye çalışıldığı belirtilebilir.

2. Dünya Savaşından sonra Keynesçi ekonomik düşüncesinin gelişmesi ile birlikte kent planlamada, geniş kapsamlı ve rasyonalist planlama yaklaşımı benimsenmiştir. Söz konusu yaklaşım çerçevesinde kamu yararının sağlanmasına ilişkin endişeler fark edilmiştir.

Kentsel planlamada farklı yönlerden gelen eleştirilere karşın, hala egemenliğini büyük ölçüde sürdüren kapsamlı akılcı planlama modelinin dayandığı etik kuram yararcı felsefenin temel yaklaşımını benimser. J.Bentham ve J.S. Mill tarafından temelleri atılan “*yararcılık*” felsefesine göre tek tek bireylerin ve toplumun toplam gönencinin en çoğa çıkarılması temel amaçtır. Buna göre, kapsamlı planlama yaklaşımı çerçevesinde tek bir kamu yararı vardır ve amaç bu yararı en çoğa çıkarmaktır³. Bu noktada geniş kapsamlı planlama anlayışının kentsel adalet açısından en önemli varsayımı, kent plancılarının kamu

³ Ersoy, Melih, Birlikçilik Kurumu ve Etik Sorunlar, 8. Kasım Dünya Şehircilik Günü 31. Kolokyumu, Planlama Meslek Alanı: Geçmişten Geleceğe, Bildiriler Kitabı, TMMOB Şehir Plancıları Odası yayını, Ankara, 2008, s.76

yararının gözeticileri oldukları inancıdır. Plancılar, piyasanın yarattığı karmaşayı düzenleme kaygısı taşırlar⁴. “Kapsamlı planlama yaklaşımı pozitivist bir bakış açısıyla, toplumsal ilişkilerin ve mekânsal yapıların bilimsel araçlar ve teknikler kullanılarak analiz edilebileceğinin, bu çerçevede sorunların ve bunlara yönelik çözüm önerilerinin teknik bir süreç içinde belirlenebileceğinin iddiasındadır”⁵.

Bu genel yaklaşım çerçevesinde, planlama kurumu yoluyla, planlıların mevcut sorunların çözümüne en iyi alternatifi bulma yetisine sahip olduğu var sayılır. Dolayısıyla, kentsel adaleti ve kamu yararını sağlayacak olan teknik araçlarını kullanacaklar planlı ve planlama kurumudur. Kentin planlanması ve yönetiminde Weberci Devlet merkezli bakış açısının hâkim olduğu bu anlayış çerçevesinde kentsel adaleti sağlayacak olan devlet yönetimidir. Bu nedenle devletin hâkim ideolojik, siyasal bakış açısı etrafında şekillenecek olan kentsel adalardan söz etmek mümkündür. Geniş kapsamlı planlama yaklaşımına en önemli eleştiri, hâkim ideolojik bakış açısıyla sınırlı kalınmasıdır. Özellikle, dışlanan kesimlere ve sınıfsal farklara ilişkin duyarsızlık, en önemli eleştiri konularıdır.

Geniş kapsamlı planlama anlayışının toplumun farklı kesimleri arasında adaletsizliğe yol açtığı ve toplumun bazı kesimlerini dışladığı yönündeki eleştiriler doğrultusunda savunucu planlama anlayışı gelişmiştir. Davidoff (1965) geniş kapsamlı planlama yaklaşımının devletin hâkim ideolojik bakış açısı çerçevesinde geliştirdiği planların bazı kesimleri dışladığını belirterek, toplumun tüm kesimlerinin sorunlarını içselleştirecek alternatif planların üretilmesini önerir. Gans (1969) ise dezavantajlıların koşullarının iyileştirilmesi konusunda planlıların sorumlulukları olduğunu gündeme getirir.

Böylelikle 1960’lı yılların sonlarına doğru planlamanın teknik boyutunun ötesine geçilerek, planlamanın siyasal tartışmalardan ve bakış açılarından bağımsız olarak gerçekleştirilemeyeceğinin farkına varılmıştır. 1960’ların sonlarında ve 1970’li yıllarda gerçekleştirilen planla-

⁴ Şengül, Tarık, ‘Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme’, Kentsel Planlama Kuramları. M.Ersoy (ed.), İmge Kitabevi, Ankara, s:59-114, 2007, s.65

⁵ Şengül, s.65

ma çalışmalarında ise kent yoksullarının haklarını savunan planlama politikaları üzerinde çalışılmıştır. “Gans, Davidoff ve Reiner yerel çevrelerde artan sorunlara karşı siyasi ilgi karşısında planlama stratejilerinin oluşturulması ve uygulamada halkın katılımının önemini vurgulamışlardır”⁶. Planlama sürecine siyasal boyutun ve katılımın kazandırılmasının gündeme gelmesiyle planlama, kentsel adalet açısından güçsüz kesimlerin haklarını savunan bir içeriğe sahip olmuştur. “Davidoff ve Gans, planlamayı elit sınıfın egemen olduğu bir sistemden daha çok demokratik ve çoğulcu politikaları ortaya koyan bir araç olarak değerlendirmiştir”⁷.

“John Rawls tarafından geliştirilen sözleşmecî kuram ise, köklerini ahlak felsefesi ile Marksizm’den alan, ancak bazı yazarlarca da günümüzün egemen liberal görüşün temsilciliğini üstlenen sosyal demokrat yaklaşımın bir uzantısı olarak görülmektedir... Rawls, sosyal adaletin bir hak olarak tanınması gereğini vurgulamıştır.... Rawls’un ahlak kuramına göre hedef, herhangi bir nihai içsel “iyi”nin en çoğa çıkartılması değil, onun hakça bölüşülmesidir. Rawls’un önerdiği etik adalet kuramının bir etik planlama kuramının oluşturulmasına da katkıda bulunabileceği ileri sürülmektedir... Ayrıca Rawls, planlamada toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik projelerine öncelik verilmesini savunur”⁸.

Rawls’un geliştirdiği ilkeler Marxist planlama eleştirisi çerçevesinde değerlendirilebilir. 1970’lerden itibaren Marxist eleştiri çerçevesinde, kent mekânının kapitalist üretim süreçlerinin ürünü olduğu ve söz konusu süreçlerin yarattığı eşitsizliklerin üzerinde durulmuştur. Castells (1977), Marxist teoriye temellenen eleştirilerinde, gücün eşitsiz dağıtımının yapısal temellerini sorgulamıştır. Henri Lefebvre kente ilişkin saptamalarında mekân ilişkilerinin ve küresel mekân ekonomisinin inşası ve yeniden inşasının kapitalizmin 20. y.y. da varlığını sürdürebilmesinin temel aracı olduğunu belirtmiştir⁹. Ayrıca Lefebvre “kent hakkı” (right to the city) kavramını ortaya koymuştur¹⁰. Kapita-

⁶ Healey, Patsy, Collaborative Planning, Shaping Places in Fragmented Societies, UBC Press, Canada, 1997

⁷ Healey, s.27

⁸ Ersoy, s.78-79

⁹ Harvey, s245

¹⁰ Fainstein, Susan, Competitiveness, Cohesion, and Governance: Their Implications for Social Justice, International Journal of Urban and Regional Research Volume 25, p:884-888, 2001

list üretim sürecinin ürünü olduğu vurgulanan kent mekânının şekillendirilmesinde siyasi ve ekonomik süreçlere ilişkin müdahalenin önemine dikkat çekmiştir. Marxist eleştirel yaklaşımlar çerçevesinden adalet kavramına ilişkin Harvey (1973, 1996,2000) ile Sayer ve Storper (1997)'in önemli çalışmaları bulunmaktadır. Harvey (1973), "*Sosyal Adalet ve Kent*" adlı çalışmasında kent ve bölge planlamanın toplumsal olarak nasıl daha adil bir kent yaratabileceğini tartışmıştır. Ancak tartışmaların sonunda toplumsal olarak adil kentin, kapitalist ekonomik ve kentsel düzen ile mümkün olamayacağını; Marxist yeniden oluşumlara göre sadece devrimci çözümlerin mümkün olabileceğini belirtmiştir¹¹.

Marxist eleştirel yaklaşımlara göre kent plancılarının görevi toplumsal yeniden üretim sürecine katkıda bulunmaktır. Kentsel adalet sadece kültürel farklılıkların kutsanmasını içermez, aynı zamanda kapitalist süreçte üretilen soyut mekâna karşı somut mekânın özgürleştirilmesi için değişim değerinin ve mülkiyet ilişkilerinin sorgulanmasını içerir¹².

Özetle; Marxist eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde, kent mekânının kapitalist üretim süreçlerinin ürünü olduğu ve sürecin yarattığı eşitsizliklere vurgu yapılmıştır. Bu çerçevede "*kent hakkı*" ve kentte sosyal adaletin sağlanması tartışmaları yapılmış, ayrıca kent mekânının şekillenmesinde ekonomik, toplumsal ve politik süreçlere müdahalenin önemine dikkat çekilmiş; kentteki değişim değerinin ve mülkiyet ilişkilerinin sorgulanmasının gerektiği belirtilmiştir. Kent planlama aracılığıyla toplumsal adaletin sağlanabileceği tartışılmıştır.

1970'lerde ise Keynesyen ve ithal ikameci stratejilerin krize girme- siyle neo-liberal ekonomi politikaları geliştirilmiş ve planlama stratejileri neo-liberal politikalar doğrultusunda eleştirilmiştir. Bireysel girişimcilğe ve özgürlüğe önem veren neo-liberal anlayış çerçevesinde kamu yararı merkezli anlayış eleştiriye uğramış; eleştiriler çerçevesinde geniş kapsamlı ve uzun vadeli planlamanın dinamik piyasa yapısına uygun olmadığı, piyasasının işleyişini kısıtladığı belirtilmiştir.

¹¹ Harloe, Micheal, Social Justice and the City: The New 'Liberal Formulation', International Journal of Urban and Regional Research, Volume 25, p:889-897, 2001

¹² Şengül,s.75

1980'li yıllardan sonra bu eğilimler çerçevesinde piyasa güçleri daha fazla baskın hale gelmiş, bu da sonuç olarak kentte adaletsizliklerin artışı ile sonuçlanmıştır.

Planlamaya sadece neo-liberal yaklaşımlar çerçevesinde değil, aynı zamanda Modernitenin eleştirisi çerçevesinde de eleştiriler gelmiştir. *"Kentsel düzeyde bu anlayış kendisini çok açık biçimde ortaya koymaktadır. Kentleri bir anlatı ya da senaryo etrafında uzun vadeli bir bakış açısıyla şekillendirmeyi hedefleyen planlama kurumunun kentin bir farklılıklar mozaiği olduğunu görmezlikten geldiği, bu nedenle de bu farklılıkları ve zenginliği ortadan kaldırdığı temel eleştiri konusudur"*¹³. Dolayısıyla, kentsel adalet açısından değerlendirdiğimiz de modernite eleştirisinin ana çerçevesinin rasyonalist planlama anlayışının farklılıklarını ve çeşitliliklerini göz ardı etmesi, dışlaması olduğunu belirtebiliriz. Ayrıca Jacobs'ın modernist kente yönelik eleştirilerinde de yer aldığı üzere, modern kentte katılımcılığa olanak tanıyan mekânların planlama yoluyla ortadan kaldırıldığı belirtilir¹⁴.

Söz konusu eleştiriler doğrultusunda, farklılıkları göz ardı etmeyen, toplumun tüm kesimlerinin görüşlerini kapsayan bir planlama yaklaşımının benimsenebileceği tartışılmıştır. Bu yaklaşım biçimi; *"İletişimsel Planlama"* (Communicative Planning) olarak tarif edilmektedir. Farklı grupların planlama sürecine katılarak, düşüncelerini, taleplerini dile getirmelerine, müzakere etmelerine olanak sağlayacak bu yaklaşımın hiçbir kesimi dışlamaması nedeniyle, toplumsal uzlaşma doğrultusunda kentsel adaletin sağlanabileceği varsayılır¹⁵. Ancak günümüz planlama pratiğinde deneyimlenenler piyasa güçlerinin de devreye girdiği koşullarda, farklı gruplar arasında uzlaşmayı sağlamanın kolaylıkla mümkün olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, iletişimsel planlama yaklaşımı ile kentsel adalete katkının oldukça sınırlı kaldığı, buna karşın piyasa güçlerinin hâkimiyetinin geçerli olduğu bir planlama anlayışının ağırlıklı olarak gündeme geldiğinden bahsedebiliriz.

¹³ Şengül, s.80

¹⁴ Şengül, s.81

¹⁵ Forester, John, *Planning in the Face of Power*, University of California Press, Berkeley, 1989; Healey, 1997

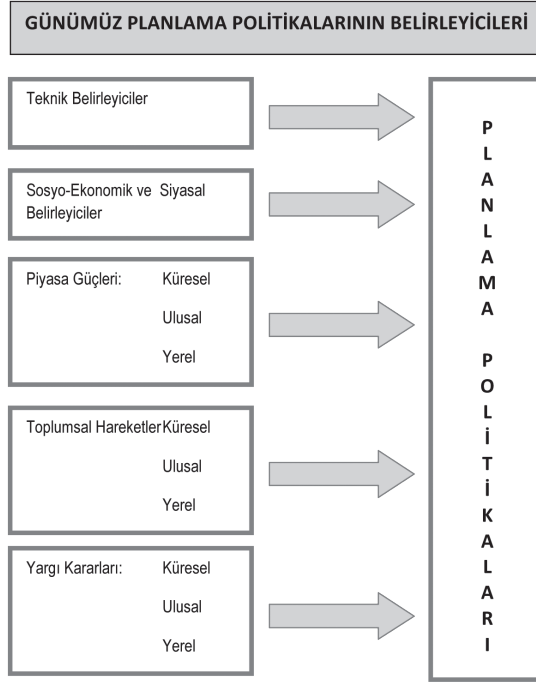
Tablo 1: Farklı Kent Planlama ve Eleştirel Yaklaşımlar Açısından Kentsel Adalet		
Kent Planlama Yaklaşımları ve Eleştirel Yaklaşımlar	Amaçları	Kentsel Adaletin Kapsamı
Erken Modernite Dönemi Kent Planlaması 19.yy sonu- 20 yy. başları	Kapitalist kentin sorunlarını fiziksel iyileştirmeler aracılığıyla çözmek, ya da alternatif kentler yaratmak	Fiziki mekânın iyileştirilmesi, alternatif kentler üretmek
Klasik Kent Planlaması 20.yy başları	Rahatlık, düzen, etkinlik, güzellik	Arazinin kullanımında, sınırlandırılmasında ve bölümlendirilmesinde adil bir düzen sağlamak.
Geniş Kapsamlı Kent Planlaması 1930 -	Toplumsal ilişkilerin ve mekansal sorunların teknik araçların kullanımı yoluyla çözülmesi. Kamu yararını sağlama.	Planlama kurumu yoluyla plancıların mevcut sorunların çözümüne, en iyi alternatifi bulma yetisine sahip olduğu var sayılır. Dolayısıyla, kentsel adaleti ve kamu yararını sağlayacak olan teknik araçlarını kullanacak olan plancıdır. Kentsel adalet devletin ideolojik ve siyasi görüşleri etrafında şekillenmektedir.
Savunucu Planlama Yaklaşımı Davidoff, 1965 Gans, 1969	Planlama yoluyla toplumun tüm kesimlerinin sorunlarını çözmeyi amaçlayan planlar üretmek	Kent planlama sürecine siyasal boyutun kazandırılmasının gündeme gelmesiyle, kentsel adalet açısından güçsüz kesimlerin haklarının savunulması çabası. Planlama elit sınıfın egemen olduğu bir sistemden daha çok demokratik ve çoğulcu politikaları ortaya koyan bir araç olarak değerlendirilmiştir.
Marxist Paradigmanın Planlama Eleştirisi Lefebvre, 1974 Castells, 1977, Harvey 1973	Planlamanın siyasal boyutunun önemi vurgulanmıştır.	Kentsel adalet sadece kültürel farklılıkların kutsanmasını içermez, aynı zamanda kapitalist süreçte üretilen soyut mekana karşı somut mekânın özgürleştirilmesi için değişim değerinin ve mülkiyet ilişkilerinin sorgulanmasını içerir. Kentsel adalet açısından planlama yoluyla çalışan sınıfın haklarının aranmaya başlanmıştır. <i>"Kent Hakkı ve "Sosyal Adalet"</i> için planlama yoluyla ekonomik, toplumsal ve politik süreçlere müdahaleye önem verilmiştir. Kent planlama süreci içerisinde kentsel adaletin sağlanabileceği tartışılmıştır.

Tablo 1: Farklı Kent Planlama ve Eleştirel Yaklaşımlar Açısından Kentsel Adalet		
Neo-Liberal Paradigma Çerçevesinde Planlama Eleştirisi 1980-	Uzun vadeli ve geniş kapsamlı planlamanın piyasasının dinamik sürecine zarar verdiği yönündeki eleştirilerdir.	Özgürlüğe ve bireysel girişimciliğe önem veren Neo-Liberal anlayış çerçevesinde piyasa yapısına uygun kısa vadeli planlama öngörülmüş ancak kentte pek çok alanda adaletsizlikler artmıştır.
Modernitenin Eleştirisi Jacobs, 1961	Kent planlamanın farklılıkları homojenleştirdiği yönündeki eleştiriler.	Kentteki farklılıkları planlama süreçlerinde gözetilmesini hedefler. Katılımı sağlayacak olan kamusal mekânlar yaratılmalıdır.
İletişimsel Planlama Healey,1993 Forrester 1989	Toplumun tüm kesimlerinin görüşlerini kapsayan planların hazırlanmasını amaçlar	Farklı grupların planlama sürecine katılarak düşüncelerini taleplerini belirtmesi, müzakere etmesi sonucunda kentsel adaletin sağlanabileceği varsayılır.

Kaynak: Şengül, 2007; Keleş 1990; Healey, 1997;Harvey, 1996; Harvey, 1973; Lefebvre, (1974)

3. Neo-Liberal Ortamda Planlamanın Kentsel Adalet Krizi

Farklı kent planlama yaklaşımlarının, tarihin farklı dönemlerinde, kentin fiziki mekânının sorunlarını çözmeye çabasının yanı sıra, toplumsal sorunların çözümüne ilişkin endişeleri de taşıdıkları görülmüştür. Çözüm arayışları ise belirli bir adalet sistemi içerisinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak, günümüzde küresel ilişkilerin de devreye girmesi ile kentin sorunlarını adil bir sistem içerisinde çözebilmek çok daha zor hale gelmiştir. Çünkü fiziki mekân artık çok daha karmaşık bir, sosyal, ekonomik ve politik yapı ürünüdür. Kentin planlarının hazırlanması sürecinde, sosyal, ekonomik ve teknik belirleyicilerin yanı sıra küresel, ulusal, yerel piyasa güçleri baskı unsuru olarak devreye girmekte, piyasa güçlerinin baskılarına karşı; yerel, ulusal ya da küresel düzeyde örgütlü sosyal toplumsal hareketlerde baskı grubu oluşturmaktadır. Farklı gruplar arasında çatışmaların çözümü için ise çoğu zaman yargı kararlarının devreye girmesi ile çözüm bulunmaya çalışılmaktadır. Ulusal ve yerel mahkemelerce değerlendirilen olayların, Avrupa İnsan Hakları Mahkemeleri gibi uluslararası mahkemeler seviyesine taşındığı bilinmektedir.



Piyasa mekanizması, ülkemizde de pek çok örnekte görüldüğü üzere kurumsal yapıların yeniden oluşturulmasıyla, yeni yasalar, yönetmelikler ve KHK'ler ile önceki dönemlerden daha baskın hale gelmiştir. Kapitalist üretim süreçleri ve piyasa merkezli büyüme ve gelişme hedefleri kentsel adalet açısından çok çeşitli sorun alanlarının oluşmasına neden olmuştur. 1970'lerin son döneminde, 1980 sonrasında küreselleşme süreci ve neo-liberal politikalar kentlerde pek çok sorun alanının oluşması ile sonuçlanmıştır. Söz konusu sorun alanlarının bazıları aşağıdaki yer aldığı biçimiyle sıralayabiliriz.

- Sanayinin yeni yer seçimleri sonucunda, özellikle Amerika ve Avrupa'da pek çok kent sanayisizleşme süreci yaşamış, ekonomik olarak gerileme ve çöküş sorunu meydana gelmiştir.
- Sanayisizleşme, aynı zamanda özelleştirmeler yoluyla da gerçekleşmiştir. 1980 sonrası özelleştirme politikaları sonucunda, özelleştirilen pek çok fabrikanın çalışanları işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmış, dolayısıyla kentsel yoksulluk sorunu 1980 sonrasında daha yoğun olarak hissedilir hale gelmiştir.

- Esnek üretim sistemleri sonucunda yarı zamanlı ve sosyal güvenceleri olmadan çalışan işçi sınıfı düşük ücretler ile güvencesiz ortamlarda çalışmak zorunda bırakılmış, bu doğrultuda kentlerde yaşayan yoksul kesimler, dezavantajlı gruplar haline gelmişlerdir.
- Üst ve orta gelir gruplarının gelirlerindeki artışa karşın, alt gelir gruplarının azalan gelirleri sınıfsal ayrımların kutuplaşma ile sonuçlanmasına neden olmuştur.
- Kentlerin önemli rant bölgelerinde yenileme ve kentsel dönüşüm projeleri sonucunda meydana gelen değer artışları sonucunda soylulaştırma süreçleri yaşanmış ve pek çok yoksul kesim yerinden edilme sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.
- Özellikle Avrupa ve Amerika'da, etnik ve ırk ayrımcılığı, kentsel mekânda dışlanma ile sonuçlanmıştır.
- Piyasa mekanizması çerçevesinde büyük sermayeyi çekme yarışı içerisindeki yerel yönetimlerin, çoğu yerde toplumun yoksul ve güçsüz kesimlerine yeterli hizmetleri sağlamadığı, buna karşın büyük yatırımları çekme amacıyla kentin görünen yüzünü zenginleştirme ve güzelleştirme çabaları içerisinde girdiği görülmüştür.
- Böyle bir mekanizma korunması gereken doğal alanlar üzerinde de ciddi baskılar üretmiş, pek çok doğal alan planlama yoluyla yapılaşmaya açılarak, önemli rant kaynağı haline gelmiştir.

Süreç bir bütün olarak doğanın, tarihin, kültürlerin satıldığı bir ortam yaratmıştır. Böyle bir ortamda adalet, ya da önceki dönemlerin planlama anlayışlarında yer alan kamu yararı duyarlılığı eski önemini kaybetmiştir. Kentsel adalet, ya da kamu yararına ilişkin sorun alanları çoğu kez ancak yargı kararları ile çözülebilir hale gelmiştir. Söz konusu süreçler ülkemizde yoğun olarak yaşanırken, Dünyada kapitalist ekonomik sistemi benimseyen pek çok ülkede benzer sorunlar izlenmiştir.

Böyle bir ortamda ulusal ya da uluslar arası organizasyonlar yoluyla sosyal adalet arayışı başlamıştır. Farklı sorunlar, farklı grupları bir araya getirmiş ve her grup, karşı karşıya kaldığı sorun için adil çözüm çağrısında bulunmuştur. Bu sorunların pek çoğunun ortak yanı; kent mekânı, mekânın düzenlenmesi, doğal ve tarihsel çevreler ve kentliler ile ilgili olmasıdır. Söz konusu sorunlar karşısında adalet çağrısı yapan toplumsal hareketlerin bazılarını aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz. (Bkz. Tablo 2)

Tablo 2: Kentsel Adalet Çağrısında Bulunan Toplumsal Hareketler
Doğal çevreyi korumaya yönelik hareket eden gruplar
Soylulaştırma karşıtı hareketler
Yerinden edilme karşıtı hareketler
Etnik ve ırka dalı dışlanma karşıtı hareketler
Yoksulluk karşıtı hareketler
Yaşam alanlarındaki çevresel tehditlere karşı oluşan hareketler
Tarihsel çevrenin korunması amaçlı toplumsal hareketler
Feminist hareketler vd...

Tablo 3: Kentsel Planlamaya Yargı Kararları Çerçevesinden Bakmak (AİHM)	
<i>Sorun Alanı</i>	<i>Adalet Arayışı</i>
-Adalarda yapılaşma ve yerleşim sorunları -İmar planları ve komşu hakları -Avcılık ve balıkçılıkta kısıtlayıcılıklar	-AİHM ne göre toplumsal yaşam ve çevre sorunlarına ilişkin hak arayışları
- Planlama yoluyla dışlama, yerinden etme - Kamusal alandan dışlanan kesimler	-Yerinden edilenlerin hak arayışları
-Doğal alanların yapılaşması -Çevre Kirliliği -Denizlerin Kirliliği -Su kirliliği -Çöplüklerde yaşam -Ses ve Hava Kirliliği -Gürültü Kirliliği -Sanayi ve çevre kirliliği sorunu -Termik santraller -Nükleer santraller -Madencilik -Kentleşme yada yapılaşma yoluyla doğal bitki ve hayvan türlerinin yok edilmesi	-Kentsel ve çevresel kirlilik sorunları konusunda adalet arayışı -Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı arayışı
-Depremler -Sel felaketleri -Toprak kaymaları	-Doğal afetlerde devletin sorumluluğu konusunda hak arayışı
-Güvenlik sorunları	Güvenlik önlemleri nedeniyle devletin sorumluluğu

Ancak, günümüzde kentsel adalet, yalnızca toplumsal hareketler çerçevesinde aranmamaktadır. Kentsel adaletin sağlanması konusunda en etkili güç alanını yerel, ulusal ve uluslar arası düzeylerde alınan yargı kararları oluşturmaktadır. Bu kapsamda, bu çalışmada Güney Dinç'in, Avrupa İnsan Haklarına Sözleşmesine göre Çevre ve İnsan (2008) adlı yayınında söz konusu sorunlar ve hak arayışlarını sınıflandırarak örnek olaylar ile bir araya getirdiği çalışmasına yer verilmiştir. Dinç'in derlediği örnek olaylardan yola çıkarak sorunlar ve adalet arayışlarını şöyle sınıflandırabiliriz (Tablo 3).¹⁶

¹⁶ Dinç, Güney, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Çevre ve İnsan, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara, 2008 adlı yayından derlenmiştir.

Örnek Olay : Planlama Yoluyla Dışlama, İngiltere

Avrupa Konseyi'nin ve Avrupa Birliği'nin geliştirdiği öneri niteliğindeki pek çok kararında, üye ülkelerin topraklarında yaşayan Romanlara olumsuz ayrımcılık yapılmaması gerektiği belirtilmektedir. Sağlık, planlama, yerleşim, öğrenim gibi çeşitli yaşamsal etkinlik alanlarında, Romanların korunmalarını öngören kurallar yer almaktadır. ... Söz konusu ulusal ve uluslar arası yasaların konulmasının nedeni Avrupa ülkelerinde ki Romanların dışlanması, güç koşulları altında yaşamaları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne, Romanların yaptıkları başvurulardır.

Örneğin; İngiltere'de Çevre Bakanlığı'nın 2000 yılı verilerine göre Roman'lara ait 13.134 adet karavan bulunmaktadır. Bunların 6.118'i yerel yönetimlerce belirlenen ve "Karavan Kentler" olarak anılan özel alanlara yerleştirilmiştir.

İngiltere'de 1960'lı yıllardan itibaren gezgin Romanların yaşam koşullarını, birlikte konaklama yerlerini, planlama ilkeleri içinde ele alan çok sayıda yasa çıkarılmıştır. Söz konusu yasal düzenlemeler ile Romanların belli yerlerde oluşturulan "Karavan Kentlerde" toplanması sağlanarak başka kasaba ve köylere entegre olmaları engellenmiştir. Bu koşullarda geleneksel yaşamlarını korumakla birlikte, belli bir işte çalışmak, çocuklarını okutmak, yaşlılarını dinlendirmek ve ailece sağlık olanaklarından yararlanmak isteyen Romanlar için dayanılmaz koşullar oluşmaya başlamıştır. Bu sorunların çözümü için Romanlar zaman zaman AİHM'ne başvurmuşlardır.

Örnek bir olayda, İngiltere'de artık yerleşik yaşama geçme hazırlığında olan bir Roman şahıs, Meadow Drove'un ilerisinde 0.16 hektar büyüklüğünde bir arsa satın alır ve ardından arsaya kendisine ait 3 karavanı getirir ve geçici yerleşme için başvuruda bulunur. Böylece, kendi mülkiyetindeki bir alana yerleşmiş olur, çocukları yerel okullara gider, yeni yaşam ortamına uyum sağlarlar. Daha sonra başka karavanlar da yasal ya da yasal olmayan şekillerde aynı semtte konaklamaya başlarlar. Ancak başvuru taşınmazın taşınmazın olduğu arsaya planlama kapsamında geçici konaklama izni verilmez. Daha sonra, başvuru 1989 yılından itibaren taşınmazına 3 karavan daha yerleştirmek için planlama izni verilmesini ister ancak meclis, başvuruları karavanların çoğalmasının plan kullanım kararlarına aykırılık taşıyacağı, tarım topraklarını azaltacağı, kırsal açık alanın görünümünü bozarak kalitesini düşüreceği gerekçeleriyle reddeder.

Şahıs 1992'de şikâyetlerini Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na taşır. Mahkeme, şahsın taşınmazını konut kurmak amacıyla aldığını, başka bir yerde konutu bulunmaması sebebiyle başvuruyu "konut" hakkına saygı gösterilmesi kapsamında

4. Kentin Gündemine Hak Temelini Yerleştirmek

Yukarıda, neo-liberal politikaların kentin planlanma sürecinde ve kentsel yaşama ilişkin yarattığı sorunlar ve bu sorunlar karşısında farklı grupların adalet çağrılarında bulunduğu ve adalet çağrılarının çoğu kez ancak yargı yoluyla çözüme ulaşabildiğini tartışılmıştır. Böylesi bir ortamda son dönemlerde kent planlama pratiğinin siyasi yaklaşımlar doğrultusunda ve ekonomik baskılar altında; kamu yararı, hakkaniyet, herkes için kaliteli yaşam hakkı gibi savunduğu değerlerin planlama gündemindeki yerinin giderek zayıfladığı, buna karşın kentsel projeler üretimi yoluyla küresel yarışta kent parçalarına değer kazandırmanın planlama gündeminin belirleyicisi olmaya başladığı görülmektedir.

Planlama pratiğinin içinde bulunduğu bu karmaşık yapı içerisinde çeşitli tepkiler ortaya konulmaktadır. Söz konusu tepkiler, toplumsal hareketler yoluyla parçalı bir yapı içerisinde sürece dahil olmakta ve 1970'lerde tartışmaya başlanan "*kent hakkı*" kavramı yeniden gündeme gelmektedir. Özellikle, Dünya Kent Forumu, Dünya Sosyal Forumu gibi ortamlarda tartışılan "*kent hakkı*" Brezilya'da anayasal hak olarak da kabul edilmiştir. Brezilya temsilcileri küresel forumlarda diğer ülkelerin de bu hakkı benimsemeleri için görüşmeler yapmaktadır. "*Kent hakkı*" konusunda çeşitli sivil toplum örgütleri de çalışmalar yapmaktadır. Amerika'da 2007 yılında bir araya gelen 30 organizasyonun "*insan haklarını*" kentselleştirmek için bir çerçeve oluşturduğunu belirtmiştir¹⁷. Çünkü söz konusu örgütlenmelerin mücadele içinde oldukları konuların pek çoğunun (konut, ulaşım, eğitim, kültür hakları vd...) kentler ile ilgili olduğunun farkına varılmış, bu nedenle bu konuların ortak bir biçimde tartışılması, çözüm için strateji kurulması gerektiği, ortak anlamda güç oluşturulmasına

değerlendirir.

Romanların yerleşik yaşama geçmeleri konusunda altı farklı örnek olayda AİHM'ne başvurulmuştur, ancak söz konusu başvurularda da Romanların taşınmazları, planlama açısından karavanları ile yaşamaya uygun bulunmamıştır.

Söz konusu uygulamalar ve başvuruların sonuçları, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi önerilerinin, Avrupa Parlamentosu kararlarının, AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği ilke kararlarının, Romanların geleneksel yaşam alışkanlıklarını sürdürürken, kısmen yerleşik hayata geçmelerine izin vermediğini, diğer kentliler ile bütünleşmelerine olanak tanımadığını ve yalnızca Romanlar için tanımlanmış gettolarda yaşamak zorunda bırakıldıklarını göstermektedir.

¹⁷ Perera, Gihan, Claiming the Right to the City, www.righttothecity.org

ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Sözkonusu örgütler, yerel gücün ulusal gündemi ve bir gün küresel güneyi etkileyerek, evrensel adalet çağrısında bulunabileceğine işaret etmektedir.

Böylelikle, “*Kent hakkı*” tartışmalarında “*İnsan Hakları*” gündemine kentleşme çerçevesinden bakılmaya çalışılmaktadır. Tartışmalarda kent, bölge, ulus ve evrensel seviyelerde hak arayışlarının gündeme gelmesi gerektiği belirtilmektedir. Evrensel haklar tüm insanların minimum haklarının sağlanmasının ötesinde, bu hakların hükümetler tarafından da korunmasını öngörmektedir. Ancak Parnell ve Pieterse, kentsel evrensel hakların sağlanması konusu ile devletin rolünün yeniden tanımlanması gerektiğini ve neo-liberal kentsel yönetim alternatiflerinin açıkça ortaya konmasının gerektiğini vurgulamaktadırlar. Ayrıca demokratik hak arayışlarının, kentte sosyo-ekonomik hak arayışından daha etkili olacağını savunmaktadırlar. Kent hakkının sağlanması konusunda güçlü devlet kapasitelerinin yaratılması gerektiğini, kapsamlı planlar çerçevesinde yoksulların gereksinimlerini karşılayan ekonomik ve çevresel kurallar ile yoksulluğun sürdürülebilir olarak azaltılması gerektiğini belirtilmektedir¹⁸. Ayrıca, kent hakkının güçlü bir etik temelini olması gerektiği; yerel, kent, kentsel bölge, ulusal ve uluslar arası seviyelerde eşitsizliği azaltacak stratejik hareketlerin her seviyede gerçekleştirilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Parnell ve Pieterse (2010), insan haklarını savunan devleti geri çağırılmaktadır. Kentsel Neo-Liberalizmden hak temelli sıçrama ile devletin hizmetlerinin sunumunda ve desteğindeki rolünün yeniden tanımlanması gerektiğini, planlamanın önemini, kamu yararını gözeten planlamayı, kent ölçeğinde daha fazla yasal uygulama ve düzenleyici reformlara ihtiyaç olduğunu, alan temelli ve hane halkı temelli çalışmaların yoksullukla mücadelede fayda sağlamadığını vurgulamaktadırlar. Yeni reformlar ile kentler arasında gelirin yeniden dağıtımının sağlanabileceğini, çapraz sübvansiyonların gerçekleştirilebileceğini belirtirler.

¹⁸ Parnell, Susan, Pieterse, Edgar, The ‘Right to the City’: Institutional Imperatives of a Developmental State, International Journal of Urban and Regional Research, Volume 34, s:146-62, 2010

5. Sonuç

Yukarıda da bahsedildiği üzere artık Dünyada, ülkelerin ya da bölgelerin merkezinde olan yerleşmelerden değil, küresel merkezlere dönüşen kentsel bölgelerden söz edilmektedir. Yeni sosyo-ekonomik ağlar içerisindeki yerlerde kentsel politikaları belirleme aşamasında farklı güçlerden ve etkilerden söz etmek mümkündür. Söz konusu güçler, yerel ya da uluslar arası seviyelerde oluşabilmektedir. Dolayısıyla 20. yy'ın teknik beceriler çerçevesinde geliştirilen kent planlarının artık farklı güçlerden etkilenecek şekilde şekillenebildiği görülmektedir. Söz konusu güçler; piyasa güçleri, sivil toplum hareketleri ya da yargı kararları olarak süreç içerisinde devreye girmektedir. Böylesi parçalanmış bir ortamda, iletişimsel rasyonalite yaklaşımı doğrultusunda kentsel adaleti sağlamak pek mümkün olamamakta, çünkü farklı grupların uzlaşma sağlayacakları ortam kolaylıkla oluşmamaktadır. Bu nedenle günümüz planlama pratiğinde kentsel adaletin aktif katılım ile değil, daha çok direniş, tepki mekanizmaları ve yargı kararları doğrultusunda sağlanmaya çalışıldığını belirtilebiliriz.

Böyle bir ortamda, kent planlamanın hak ile temellendirilen alternatifi yeniden gündeme gelmelidir. Toplumsal hareketlerin pek çoğunun sorun alanının kent ile ilgili olması nedeniyle bir bütün olarak kentsel adalet tartışmalarının yapılması gereklidir. Bu tartışmalarda kentsel adaletin sağlanabilmesi için planlama kurumunun sosyal devlet anlayışı içerisinde yeniden canlandırılması sağlanabilir. Kentsel planlama, gerekli kamu hizmetlerini sağlamanın ötesine geçerek, planlama yoluyla ortaya çıkabilecek toplumsal adaletsizliklerin giderilmesi için gerekli önlemleri almakla yükümlü olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Castells, Manuel. *The City and the Grassroots*, Arnold, Londra, 1977
- Davidoff, Paul, *Advocacy and Pluralism in Planning*, *Journal of the American Institute of Planning*, Vol:31, p:331-338, 1965
- Dinç, Güney, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Malvarlığı Hakları*, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara, 2007
- Dinç, Güney, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Çevre ve İnsan*, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara, 2008

- Ersoy, Melih, Bilirkişilik Kurumu ve Etik Sorunlar, 8.Kasım Dünya Şehircilik Günü 31. Kolokyumu, Planlama Meslek Alanı: Geçmişten Geleceğe, Bildiriler Kitabı, TMMOB Şehir Plancıları Odası yayını, Ankara, 2008
- Forester, John. *Planning in the Face of Power*, Berkeley, California: University of California Press, 1989
- Gans, Herbert, J., Planning for People, not Buildings, *Environment and Planning A*, Vol:1, p:33-46, 1969
- Harvey, David, *Social Justice and the City*, London, 1973
- Harvey, David, *Justice Nature and the Geography of Difference*, Blackwell, Oxford, 1996
- Harloe, Micheal, Social Justice and the City: The New 'Liberal Formulation', *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 25, p:889-897, 2001
- Healey, Patsy, *Collaborative Planning, Shaping Places in Fragmented Societies*, UBC Press, Canada, 1997
- Keleş, Ruşen, *Kentleşme Politikası*, İmge yayınları, Ankara, 1990
- Lefebvre, Henri, *The Survival of Capitalism*, London, 1974
- Forester, John, *Planning in the Face of Power*, University of California Press, Berkeley, 1989
- Fainstein, Susan, Competitiveness, Cohesion, and Governance: Their Implications for Social Justice, *International Journal of Urban and Regional Research* Volume 25, p:884-888, 2001
- Jacobs, Jane, (1961) *The Life and Death of Great American Cities*, Random House, New York
- Parnel, Susan, Pieterse, Edgar, The 'Right to the City': Institutional Imperatives of a Developmental State, *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 34, s:146-62, 2010
- Perera, Gihan, Claiming the Right to the City, www.righttothecity.org
- Sayer, Andrew. and Storper, Micheal, Ethics unbound: for a normative turn in social theory. *Environment and Planning D: Society and Space* 15.1, 1-18, 1997
- Şengül, Tarık, 'Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme', *Kentsel Planlama Kuramları*. M.Ersoy (ed.), İmge Kitabevi, Ankara, s:59-114, 2007